

AL-ISLĀM WA AL-MUSLIMŪN FĪ AL-BALQĀN, Al-kitāb al-tāsi' wa al-tamanūn, Markaz al-Masbār li al-dirāsāt wa al-baḥṭ, al-mayū 2014., Dubai, 2014. - 318 str.

Mesbar Studies & Research Center sa sjedištem u Dubaiju bavi se analizom i istraživanjem političkih i društvenih pokreta u arapskom i islamskom svijetu. Centar saraduje sa stručnjacima iz cijelog svijeta, od Saudijske Arabije i zemalja Zaljeva, Levanta, Sjeverne Afrike do Evrope i Sjedinjenih Američkih Država. Centar je osnovan u uvjerenju da politološke analize ne mogu same po sebi biti dovoljne da objasne politička kretanja u određenom regionu niti da predvide njihov budući smjer. Jedino se multidisciplinarnim pristupom, zasnovanim na proučavanju kulture, historije, simbola i intelektualnog miljea, može jasnije sagledati suština društvenih procesa i objasniti njihova uvjetovanost. Aktivnosti ovog centra usmjerene su ka identificiranju načina podržavanja društvenih reformi koje bi unaprijedile život u arapskom svijetu i osigurale mu mir.

Nakon osnivanja Centra, 2007. godine, svakog mjeseca iz njegove štampe izlazi obimno izdanje istraživanja i studija napisanih ili prevedenih na arapski jezik. Publikacije su koncipirane tako da se svaki put definira opća tema o kojoj različiti istraživači objavljuju rezultate svojih istraživanja. Svako od izdanja donosi određenu temu iz različitog dijela svijeta.

Tako je, naprimjer, u decembru 2013., publikacija bila posvećena temi *Islam u Rusiji: historija, perspektive, odgovornosti*. U januaru 2014. tema je bila *Centralna Azija i Sjeverni Kavkaz: selefije, šiije, džihadisti*, a u februaru 2014. izdanje je bilo posvećeno temi *Tursko bratstvo: Sadašnjost i budućnost Partije pravde i razvoja*. Maja 2014. izašao je 89 broj publikacije, posvećen temi *Islam i muslimani na Balkanu*. U tom broju se prati prošlost i sadašnjost Balkanskog poluotoka, a u pojedinim dijelovima se obrazlaže period od dolaska islama, odnosno vrijeme osmanske vladavine, pa do novije historije pojedinih balkanskih zemalja.

Zbog svog strateški važnog položaja, područje Balkana je bilo poprište mnogih ratova. Osmanlije su na početku širenja vlasti na evropskom tlu vodili mnoge vojne pohode čiji je cilj bio osvajanje balkanskih zemalja. Nakon višestoljetne vladavine osmanska uprava je nestala u tzv. Balkanskim ratovima. Poslije toga dolazi do stvaranja nacionalnih država koje su imale različito uređenje. Jedna od takvih koje su nastale nakon Prvog svjetskog rata bila je Kraljevina SHS, kasnije nazvana Jugoslavija. I ta je tvorevina nestala u vihoru Drugog svjetskog rata da bi nakon toga došlo do stvaranja Jugoslavije koja je bila sazdana na komunističkoj ideologiji. To je bila složena država sastavljena

od šest federalnih republika i dvije pokrajine. Raspadom Jugoslavije došlo je do velikih krvoprolića i stvaranja novih država.

Članci koji se nalaze u ovom izdanju odnose se na prostor bivše Jugoslavije i Albanije. Svi članci su prevedeni na arapski jezik, a njihov sadržaj je veoma značajan. Pogotovo uzme li se u obzir da nema mnogo studija koje se odnose na temu islama i muslimana na Balkanu napisanih na arapskom jeziku. Zbog toga će ovo izdanje predstavljati nezaobilaznu literaturu svakom onom koji dolazi iz arapskog govornog područja, a bavi se istraživanjem i proučavanjem ove teme.

Publikacija počinje člankom Enesa Pelidije s naslovom „Osmanski islam i demografija Bosne kroz stoljeća“. Autor je prijemčivo i na minuciozan način upoznao arapsku čitateljsku javnost sa najvažnijim aspektima historije islama i muslimana u Bosni. S obzirom na to da se pojava islama veže za dolazak Osmanlija, autor je izložio hronologiju događaja koji se odnose na uspostavu osmanske vlasti u Bosni. Nakon historijskog konteksta, autor je ukazao na neke od sudbinski važnih posljedica osmanskog prisustva u Bosni. Prije svega se osvrnuo na fenomen širenja islama u Bosni, ukazujući na historijske faze i načine širenja islama, ne propustivši naglasiti kako se islam postepeno širio među stanovništvom koje je već bilo multikonfesionalno, te da je udio svake od konfesija varirao kroz stoljeća. Uspostava osmanske vlasti značajno je utjecala i na izgled bosanskih gradova i naselja u kojima su građeni različiti objekti islamske arhitekture, o čemu je autor naveo mnoštvo primjera. Isto tako, on se osvrnuo i na faktore poput ratova i migracija koji su posredno ili neposredno utjecali na naseljenost pojedinih oblasti.

Sljedeći članak „Islam i muslimani u Crnoj Gori: 1912-2012“ sačinio je Hajrudin Muja. Nakon kratkog osvrtu na dolazak Osmanlija i islama u Crnu Goru, Muja iznosi glavne historijske značajke koje su utjecale na položaj muslimana u Crnoj Gori. Nakon osamostaljivanja Crne Gore islam je načelno bio priznat, a ustavom iz 1888. godine, odnosno 1905., crnogorski muftija, kao najviši predstavnik muslimana, imao je po službenoj dužnosti mjesto u vladi. Međutim na terenu su stvari izgledale sasvim drugačije: muslimani su bili izloženi različitim torturama: od ubijanja, nasilnog pokrštavanja do oduzimanja plodne zemlje koja je potom dijeljena pravoslavnim stanovnicima. Svi ti pritisci nisu našli odjeka niti u političkom vrhu zemlje niti među zapadnim silama, što je dovelo do iseljavanja muslimana, najprije u Srbiju, a potom u Tursku. Sistemske i političke promjene kroz koje je prolazila Crna Gora nisu donijele ništa pozitivnog njenim muslimanskim stanovnicima. Zbog teškog položaja u socijalističkoj Jugoslaviji, čiji je dio predstavljala i Crna Gora, pedesetih godina prošlog stoljeća opet je došlo je do iseljavanja muslimana u Tursku. Nakon krvavog raspada Jugoslavije, muslimani Crne Gore su bili pod velikim pritiskom nacionalista i šovinista, koji su htjeli da i Crna Gora bude

etnički i vjerski jedinstvena. Kada se ta zemlja odvažila provesti referendum o osamostaljivanju, glasovi muslimana iz različitih etničkih zajednica (Bošnjaka, Albanaca, Muslimana i Crnogoraca) bili su presudni.

Treći članak koji potpisuje Nadir Mehdi Ramadan nosi naslov „Makedonija: uloga Islamske zajednice“. Na samom početku autor čitateljstvu skreće pažnju da se pod pojmom Makedonija u naslovu misli na teritorij koji je pod tim imenom ušao kao federalna jedinica bivše Jugoslavije, a ne na historijski poznatiju i prostraniju Makedoniju, kolijevku osvajača Aleksandra Makedonskog. Nakon osvrta na glavne historijske tokove i dolazak islama na to područje, autor se posebno fokusirao na geopolitičku historiju tog dijela Balkana. Kako bi članak učinio preglednijim, autor je sačinio hronološku podjelu. Tako je pitanje muslimana i njihove zajednice promatrao kroz sljedeća razdoblja: razdoblje od sloma osmanske uprave do Prvog svjetskog rata (1912.-1918.); razdoblje kraljevine Jugoslavije (1918.-1941.); razdoblje komunističke Jugoslavije (1945.-1991.) i razdoblje demokratije (od 1991. do današnjih dana). Autor se u završnom dijelu osvrće i na pitanje selefijskog pokreta, koji ima različite aktivnosti u Makedoniji.

Muhammed al-Arnaut, stručnoj javnosti poznat po svojim angažiranim člancima i knjigama, bavi se pitanjem islama u Albaniji. Naslov njegova članka je „Albanija: najveće prisustvo muslimana u Evropi“. On ukazuje na važnu ulogu koju su Albanci imali u očuvanju osmanske uprave na području Balkana. Nakon što je došlo do buđenja nacionalnih pokreta na Balkanu i Albanci su 1912. godine proglasili nezavisnost. Nakon toga Albanija prolazi kroz dvije okupacije – austrougarsku (1915.-1918.) i italijansku (1939.-1943.) i ideologizaciju stanovništva (nacionalističko-monarhističku, fašističku i komunističku). Osim navedenog i uz različite pritiske, u vidu zatvaranja te agresivne sistemske indoktrinacije, muslimani su uspjeli sačuvati svoju vjeru. U novije doba demokratski procesi su donijeli nova iskušenja za muslimansko stanovništvo. Mnoge misionarske organizacije djeluju u Albaniji, dok pojedini istaknuti kulturni radnici javno pozivaju na povratak u „pradjedovsku vjeru“, što bi prema njima olakšalo Albaniji integriranje u Evropu.

U članku koji nosi naslov „Zajednica muslimana u Srbiji“ Aladin Husić prati historiju muslimana i pravni položaj njihove zajednice u Srbiji. On upozna javnost da prisustvo muslimana na području Srbije seže duboko u prošlost. Još od kraja 14. stoljeća (1396.) zabilježeno je kako u mjestu Gluhavica u blizini Novog Pazara postoji i djeluje kadija. Širenjem osmanske uprave došlo je i do širenja islama. Za razliku od Bosne i Hercegovine i Albanije, gdje je većina stanovništva prihvatila islam, većina stanovnika Srbije ostala je u pravoslavnoj vjeri. Kad je riječ o samim muslimanima i njihovu položaju, autor se potrudio da pruži relevantne podatke koji sežu od samih početaka pa do savremenog doba. Ono što je primjetno jeste da su i muslimani u Srbiji,

uostalom kao i svim dijelovima Balkana, prošli kroz veoma teške periode i iskusili brojne patnje. Najturbulentnije posljedice za muslimane počele su sa Balkanskim ratovima (1912.-1913.), kada se Srbija značajno proširila na teritorij gdje su muslimani bili većina. Autor je na pregledan i jasan način izdvojio najznačajnija dešavanja, te ukazao na njihovu historijsku refleksiju na Islamsku zajednicu u Srbiji. Osim navedenog, autor nije izostavio priliku da arapsku javnost upozna i sa aktuelnim problemima i izazovima sa kojima se suočavaju muslimani i njihova zajednica u Srbiji.

Džabir Hamiti se u članku „Muslimani na Kosovu nakon osmanske uprave“ osvrnuo na turbulentni period i vjersko organiziranje muslimana na tom području. Nakon formiranja Kraljevine SHS kada se i područje Kosova našlo u njezinom okviru, ondašnji muslimani su svoje vjerske interese artikulirali kroz instituciju Daru-l-fetva, čije je središte bilo u Beogradu. U periodu do Drugog svjetskog rata na Kosovu su radili i šerijatski sudovi, a kralj Aleksandar je tridesetih godina XX stoljeća otvorio medresu u Skoplju. Medresa je bila ustrojena po ondašnjim obrazovnim standardima i imala rang srednje škole. Prilagodbe u školskom kurikulumu su učinjene prema programu rada Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu. Kratak period od 1941. do 1944. Kosovo je bilo priključeno Albaniji, a sjedište vjerske zajednice u Tirani. Nakon Drugog svjetskog rata, formiranjem nove države FNRJ a zatim SFRJ, kosovski Albanci su svoje vjerske potrebe i vjerski život organizirali kroz instituciju Vrhovnog starješinstva Islamske zajednice Jugoslavije, koja je bila krovna institucija svih muslimana u tadašnjoj Jugoslaviji. Raspadom Jugoslavije i muslimani Kosova iniciraju samostalno organiziranje vjerskoga života. Na kraju članka autor se osvrnuo i na aktuelnosti iz vjerskog života muslimana, te na djelovanje selefijske organizacije na Kosovu. U tom smislu on je iznio i stavove Islamske zajednice Kosova u vezi s tim pitanjem.

Edin Radušić se bavio ozbiljnim dilemama koje su imali Bošnjaci nakon odlaska Osmanlija iz Bosne i Hercegovine. Njegov članak nosi naslov „Bošnjaci između islama, kršćanske i komunističke vlasti (1878.-1992.)“. Vivisekcijski precizno i veoma jasno autor je izdvojio i opisao prijelomne događaje u historiji Bošnjaka čije su posljedice trajno utjecale na njihove živote. Tako je počeo sa dilemom postavljenom pred Bošnjake neposredno nakon povlačenja osmanske vojske iz Bosne 1878. godine. Mnogi su se pitali treba li ostatu ili se iseliti iz Bosne? Treba li saradivati sa Bečom ili „čekati“ povratak sultana? Kako su se mijenjale političke prilike i redali krupni događaji poput Balkanskih ratova, Prvog svjetskog rata, osnivanje Kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije, Drugog svjetskog rata, NDH, stvaranje SFRJ, raspad Jugoslavije i krvava agresija 1992.-1995., na sve to je trebalo odgovoriti. Trebalo je i naći načina da se artikuliraju vjerske potrebe, a kasnije i nacionalni interese Boš-

njaka kroz različite načine organiziranja. Upravo o tim problemima govori sadržaj Radušićevog rada.

Posljednji rad koji se odnosi na temu ovog broja publikacije nosi naslov „Vjera i država u ustavima evropskih zemalja“ autora Amira Ahmetija. Ono što ovaj rad čini posebnim jeste to da autor, inače član Kosovskog parlamenta, kroz članak upoznaje arapsku javnost o svojoj inicijativi da se u ustav Kosova unesu amandmani kojima će se vjerskim zajednicama dati veća prava. Članak je koncipiran tako da je autor sačinio kratku retrospektivu odnosa države i crkve u Evropi. U tom smislu on je izdvojio one dijelove ustava pojedinih zemalja Evropske unije koji tretiraju tu problematiku. Nakon toga autor je objasnio promjene u razumijevanju termina laicizma, odnosno sekularizma u Evropi, te ih komparirao sa članom 8. Ustava Kosova, koji definira Kosovo kao laičku državu.

U ovom broju predstavljene su i tri knjige. Prva nosi naziv *The Crescent and the Eagle* a napisao ju je američki historičar Georg Gawrych. Druga predstavljena knjiga je djelo Olivera Schmitta *Kosova - historije i skurter e nje treve qendrore ballkanike* i odnosi se na kratku historiju Kosova. Arapskoj javnosti je predstavljena i knjiga *Bosanskohercegovački muslimani između sekularizacije i desekularizacije* sociologa Dine Abazovića. Na samom kraju publikacije redakcija je uvrstila i „referat mjeseca“ autora Muhameda Awawde koji govori o ženskim vjerskim liderima u Alžiru, Maroku, Egiptu i Jemenu. (Muhammad Al-‘Awawdah, „Al-Muršidāt al-dīniyyah fī Al-Ġazāir, Al-Maġrib, Al-Miṣr, Al-Yaman“)

Muamer Hodžić